

Heikki A. Kovalainen

Ralph Waldo Emerson, filosofi

Kuka oli Ralph Waldo Emerson (1803–1882)? Yhdysvaltalainen esseisti, joka vaikutti toiminnallaan ja kirjoituksillaan ratkaisevasti amerikkalaisen kulttuurin jälleensyntyyntä? Vasta-ajattelija, joka inhosi orjuutta, puolusti naisten oikeuksia ja oli ekologisen ajattelun edelläkävijä? Alkuvoimainen filosofi, joka perusti ajattelunsa laajalle kulttuuriperinteen tuntemukselle mutta antoi jokaiselle ajatukselle siivet? Emerson on kaikkea tätä, mutta filosofina hän on kaikkein vähiten tunnettu. Hän ei pyri luomaan radikaalin omintakeista filosofista järjestelmää: tärkeämpää on pysyä avoimena todellisuudelle ja toisten ihmisten näkemyksille. Emerson on alkuperäisyyden filosofi, joka auttaa meitä ymmärtämään alkuperäisyyden ja omakohtaisuuden problematiikkaa.

Emersonin ajattelijanura sai alkunsa radikaalista päätöksestä. Kolmen vuoden viranhoidon jälkeen 29-vuotias pappi erosi tehtävästään. Emerson loi ennennäkemättömän uran: papista tuli julkinen intellektuelli – luennoitsija, lehtimies, esseisti, runoilija. Itseään *transsendentalisteiksi* nimittäneiden kulttuurivaikuttajien johtavana hahmona Emerson sysäsi liikkeelle kulttuurin muutosvyöryn, joka saavutti huippunsa amerikkalaisessa renessanssissa.

Tällä amerikkalaisen kirjallisuuden kulta-ajalla kirjoittivat muiden muassa runoilijat Emily Dickinson ja Robert Frost sekä prosaistit kuten Herman Melville ja Nathaniel Hawthorne. Kirjailija ja kansalaisvaikuttaja Henry David Thoreau ja myöhemmin runoilija Walt Whitman olivat Emersonin ystäviä ja seuraajia. Muilla mantereilla vaikutuksen tiedetään ulottuneen muiden muassa Rabindranath Tagoreen, Charles Baudelaireen, Robert Musiliin ja Leo Tolstoiin.

Filosofianhistoriassa Emersonin asema on toinen. Huolimatta voimakkaista yhteyksistä sellaisiin klassikoihin kuten Friedrich Nietzsche (1844–1900), William James (1842–1910) tai John Dewey (1859–1952) ei Emerson ole edelleenkaan noussut näiden ajattelijoiden rinnalle.

Filosofienemmistö suhtautuu esseistiin edelleen välinpitämättömästi — vaikka jo yksin hänen vahva kansallinen ja kansainvälinen vaikutuksensa vaatisi tutkimaan tarkemmin hänen filosofiaansa. Nietzsche kirjoittaa Emersonin *Esseistä*: ”En ole koskaan tuntenut oloani niin kotoiseksi mitään muuta kirjaa lukiessani – vieläpä kuin olisin omassa kodissani. En saa ylistää sitä, se on minua liian lähellä.”¹ Toisaalla saksalainen nimeää Emersonin 1800-luvun ”ajatusrikkaimmaksi” ajattelijaksi.² Nietzsche luki Emersonia intohimoisesti koko ajattelijanuransa: esseisti sävähdetti ja sävytti hänen keskeisiä ajatuskulttuuriaan.³

William James ja John Dewey tunsivat vahvaa viehtymystä Emersoniin mutta julkaistuissa teoksissaan he pitkälti vaikenivat velastaan. Emersonin satavuotissyntymäpäivän kunniaksi pitämässään puheessa vuonna 1903 Dewey totesi: ”Ehkä Emersonin filosofisuuden kiistäjät ovat oikeassa, sillä hän on enemmän kuin filosofi.”⁴ Emerson on ”Uuden Maailman kansalaisista ainoa, jonka nimi sopisi lausuttavan samaan hengenvetoon Platonin kanssa.”⁵ Omassa puheessaan James nimesi Emersonin ”rakastetuksi Mestarikseen” ja ennusti jälkipolvien tulevaisuudessa ”tunnustavan Emersonin profeetaksi” ja

”hurskaasti kääntyvän” hänen kirjoitustensa puoleen.⁶ Ei ole kysymyksessä vain pintatason innoitus, vaan etenkin Jamesin ja Emersonin väliltä löytyy lukuisia yhteyksiä, ja usein voidaan puhua suorasta vaikutuksesta.⁷

Filosofina Emersonia ei ole luettu vielä lainkaan riittävästi. Viime vuosikymmeninä keskustelu on avautunut.⁸ Uraaauurtavaa työtä on tehnyt Stanley Cavell (s. 1926), joka ensimmäisenä filosofina on lukenut Emersonia filosofina, osana filosofian historiaa. Mitä Emersonin filosofisuus tarkoittaa? Ainakaan kyseessä ei ole sellainen tieteellinen järjestelmän rakentamiseen pyrkivä filosofia, josta historia tuntee monta esimerkkiä. Tämän totesi jo transsendentalisti Orestes Augustus Brownson vuonna 1841: ”Herra Emerson, puhuaksemme tieteellisesti, ei ole filosofi.”⁹ Myöhemmin merkittävimmin Matthew Arnold ja Harold Bloom ovat kiistäneet Emersonin filosofisen salonkikelpoisuuden.¹⁰ Arnold nimeää Emersonin – surullisenkuuluisasti – ”niiden ystäväksi ja apuriksi, jotka haluavat elää hengessä”.¹¹

Cavellille filosofisuuden ratkaisevana mittana on ajattelijan keskusteluyhteys klassisten filosofien kanssa. Tästä kumpuaa Emerson-tutkimuksessa erityinen ongelma. Tutkimatonta filosofia on taipumuksena lukea aina joi-takin toisia filosofeja vasten, ikään kuin tämä olisi ainoa keino oikeuttaa Emersonin filosofisuus. Entä jos Emersonin filosofiaa luettaisiin siitä itsestään lähtien, tulkit-taisiin, mitä yksi filosofian unohtama kirjoittaja ajatteli, filosofina omilla jaloillaan?

Nähdäkseni Emerson on ajattelijana jäänyt vähälle huomiolle, koska hänen filosofiansa suuntautuu omien oppien kehittämisen sijaan toisten ajattelijoiden ajatusten omaksumiseen ja elävöittämiseen – ja tämän oman ja toisten välisen problematiikan tutkimiseen. Emerson vaalii filosofiansa täydellistä avoimuutta. Koska filosofia on jatkuvassa kriittisessä keskusteluyhteydessä toisten näkemysten kanssa, ei mikään ajatus voi olla lopullinen totuus. Emersonin esseistinen filosofia on laadultaan perinteistä, sokraattista: se selvittää näkemyksiämme, kä-tilöi omia ajatuksiamme ja näin kartuttaa itsetuntemus-tamme ja parantaa elämämme laatua. Emerson on alkuperäinen filosofi, sillä hän on alkuperäisyyden filosofi: hän ei usko meidän voivan esittää mitään absoluuttisen uutta ja toisista riippumatonta, ja siksi hänen filosofiansa käsittelee suhdettamme toisiin.¹²

Emersonin tunnetuimmat filosofiset teokset ovat *Nature* (1836), *Essays: First Series* (1841), *Essays: Second Series* (1844), *Representative Men* (1850) sekä *The Conduct of Life* (1860). Vuosien 1841 ja 1844 esseekokoelmat ovat mielestäni hänen filosofiset pääteoksensa, vaikka sel-laisiksi on ehdotettu myös muita mainittuja teoksia. Emersonin postuumisti julkaistuista teoksista huomion-arvoinen on etenkin Harvardissa vuonna 1870 pidettyyn luentosarjaan pohjautuva *Natural History of Intellect* (1893). Teos ennakoii pragmatismia ja erityisesti William Jamesin ajattelua.¹³ Lisäksi Emersonilta on julkaistu lu-entoja, päiväkirjoja, kirjoitettuja, sekalaisia muistikirjoja, ru-nomuistikirjoja, saarnoja, runokäännöksiä ja orjuuden vastaisia kirjoituksia.¹⁴

Kuinka siis tulkita Emersonia filosofina? Mitä ovat emersonilaisen filosofian johtoaiheet?

Jos elämme totuudenmukaisesti, näemme totuudenmukaisesti

Emerson aloittaa ensimmäisen kirjansa *Nature* (1836):

”Meidän aikamme on retrospektiivinen. Se rakentaa esi-isilleen muistomerkkejä. Se kirjoittaa biografioita, histori-
oita ja kritiikkiä. Meitä aiemmin eläneet ihmiset kohtasivat Jumalan ja luonnon kasvotusten, me näemme heidän silmi-
ensä läpi. Miksi emme mekin voisi nauttia alkuperäisestä
suhteesta maailmankaikkeuteen? Miksi meillä ei voisi olla
runoutta ja filosofiaa, jotka perustuvat oivalluksiin eivätkä
traditioon, ja uskontoa, joka perustuu ilmestykseen, ei vain
toisten ihmisten historiaa?”¹⁵

Olen lukenut nämä sanat usein. Jokin niissä pysäyttää. Fi-
losofisen tuotantonsa ensimmäisessä kappaleessa Emerson
kuuluttaa ”meiltä” *alkuperäistä suhdetta maailmankaik-
keuteen*. Luettuna kulttuurihistoriallisessa kontekstissaan,
vuonna 1836 itseään ja identiteettiään etsivien Yhdysval-
tojen erään tulevan johtointellektuellin kirjoittamana,
sanat näyttäytyvät amerikkalaisena pyrkimyksenä luoda
uutta alkuvoimaista kulttuuria. Mutta miksi emme lukisi
kappaleessa kuvattavan vain amerikkalaisen kulttuurin
sijaan yleensäkin kulttuurin olemassaolon ennako-
ehtoja? Emerson haluaa eroon tietämisestä ja viisaudesta,
jotka perustuvat yksinomaan perinteeseen. ”Tradition”
sijaan hän vaatii omakohtaisia ”oivalluksia”, ”historian”
sijaan ”ilmestystä”. Hän ei usko naiivisti meidän voivan
sanoutua irti kaikesta kulttuuritraditiosta. Emerson
haluaa tehdä alkuperäisen, välittömän kohtaamisen kas-
votusten luonnon kanssa mahdolliseksi *myös* meille.

Alkuperäisyyspyrkimys on emersonilaisen filosofian
avainajatus, myöhempiä ajatuskulkuja värittävä ensim-
mäinen sävel, eräänlainen ohjelmanjulistus, jonka valossa
kokonaistuotantoa voidaan lähestyä. Alkuperäisyys ei ole
todellinen tai edes kuviteltu viattomuuden tila, jonka
voisimme tavoittaa ajatellen tai eläen. Kyse on ihmiselle
asetettavasta maksimista, ideaalista, johon pyrimme niin
luodessamme itse kuin omaksuessamme toisten luomaa.
Jos kysymyksessä on tradition hylkäämisen sijaan vil-
pitön pyrkimys kaikkien ajatusten, omien ja muualta
lainattujen, kytkemiseen elävään kokemukseen, miksi
emme mekin – todellakin – voisi nauttia alkuperäisestä
suhteesta maailmankaikkeuteen?

Emersonin esikoisteos *Nature* on merkittävä filoso-
finen traktaatti, amerikkalaisen filosofian ja ympäristö-
ajattelun klassikko. Kaikkien muiden teosten koostuessa
itsenäisistä esseistä *Nature* on ainoa järjestelmälliseen
muotoon kirjoitettu filosofinen teos. Myöhemmästä tuo-
tannosta esikoisteosta erottaa myös taustavaikuttajien
näkyvä asema. Emerson ammensi ajatteluunsa vaikutteita
monialta, idästä ja lännestä, tieteistä ja taiteista. Mer-
kittävimmin häneen vaikuttivat hinduismi, Platon, stoa-
laiset, uusplatonistit (erityisesti Plotinos), Montaigne,

Swedenborg, Kant, Goethe, skottilainen *common sense* -filosofia (erityisesti Thomas Reid ja Dugald Stewart), saksalainen idealismi (erityisesti Fichte) sekä englantilainen ja saksalainen romantiikka (mm. Coleridge, Wordsworth, Schelling ja Novalis).¹⁶ *Naturessa* etenkin Platonin ja platonismin, Coleridgen ja Swedenborgin merkitys on näkyvää.

Nähdäkseni *Nature* ei kuitenkaan nouse ajattelun voimassa Emersonin myöhäisempien tekstien rinnalle – oivallukset ovat harvemmassa ja ajattelun ote on vähemmän radikaali. Emerson ei ole parhaimmillaan silloin, kun hän pyrkii rakentamaan ajattelunsa järjestelmän muotoon: tehtäessä käsitteellisiä erotteluita ja kehitettäessä teorioita ajatus käy raskaaksi, ja samalla on usein tukeuduttava muihin filosofeihin. Joitakin *Naturen* ajatuksia voidaan kuitenkin tulkita Emersonin kokonaisajattelun johtoaikheiksi. Alkuperäisyyspyrkimyksen ohella teoksesta jää elämään ajatus ihmiselämän ja todellisuuskokemuksen välisestä riippuvuudesta – kuinka todellisuuden tuntemisemme on riippuvaista siitä, miten elämme ja elämmekö hyvin. Luonnon keskeisen eettis-metafysisen opetuksen mukaan emme voi tuntea todellisuutta, ellemmme elä todennukaisesti ja omakohtaisesti, ellemmme kiinnitä huomiota päivittäiseen elämäämme ja suhteeseen itseemme. ”Syy siihen, miksi maailma on vailla ykseyttä, rikkinäinen ja pirstaleinen, löytyy ihmisen ristiriidasta itsensä kanssa.”¹⁷ Myöhemmin vuonna 1841 Emerson kiteyttää: ”Jos elämme totuudenmukaisesti, näemme totuudenmukaisesti.”¹⁸

Torjutut ajatuksemme vieraan ylevyyden verhoamina

Naturen ansiot amerikkalaisen filosofian pioneerityönä ovat kiistämättömät, mutta yleisen tutkijamielipiteen mukaan Emerson löytää oman äänensä varsinaisesti vasta seuraavina vuosina, puheissaan *The American Scholar* (1837) ja *Divinity School Address* (1838). Jälkimmäinen on poleeminen historiallisen kristinuskon kritiikki, jossa muun muassa todetaan ihmisten puhuvan ilmestyksestä jonakin kauan sitten tapahtuneena, ”ikään kuin Jumala olisi kuollut”.¹⁹

The American Scholar on visio uudesta, alkuvoimaisesta amerikkalaisesta oppineesta, hänen tehtävästään, tärkeimmistä vaikutuksen lähteistään ja velvollisuuksistaan. Puoli vuosisataa myöhemmin Oliver Wendell Holmes nimesi puheen sattuvasti Yhdysvaltojen ”älylliseksi Itsenäisyysjulistukseksi”.²⁰ Romanttisesta läheisten asioiden affirmaatiosta kulttuuria kohti ponnistava puhe on täynnä oivalluksia, jotka petaavat Emersonin esseekokoelmien ajatusloistoa. Ihmisten kulttuurinen kasvataminen nimetään puheessa ”maailman tärkeimmäksi tehtäväksi”, joka kytkeytyy – pragmatismia ennakoiden – yksityisen ihmisen elävään, sosiaaliseen kokemukseen.²¹

Kaikkein tunnetuin Emersonin ajatusnäytös on neljä vuotta myöhemmin ensimmäisessä esseekokoelmassa ilmestynyt *Self-Reliance* (1841). Esse on yksi mantereen kirjallisuuden lainatuimmista teksteistä. *Self-Reliance* on

räiskyvä ajatustulitus, vuosina 1833–1841 kirjoitettujen muistikirjamerkintöjen ja luentojen pohjalta koottu pitkäkällinen mutta kiihkeän ajatustyön tulos. Jotakin esseen ajatusvoimasta kertoo, että Nietzsche kopioi tekstistä vuonna 1882 muistikirjoihinsa 20 suoraa lainausta, kun hän kaikista muista Emersonin esseistä kopioi yhteensä 19.

Essee alkaa johdattelevasti: ”Luin äskettäin erään etevän taidemaalarin kirjoittamia säkeitä, jotka olivat sangen omintakeisia eivätkä sovinnaisia.”²² Ikään kuin lämmitellen Emerson jatkaa, että arvokkainta tällaisissa säkeissä on niiden meihin henkaiemä tunne. Seuraa kiteytys: ”Omaan ajatukseen uskominen, siihen, että sinun yksityisen sydämesi totuus on totta kaikille ihmisille – tätä on nerous.”²³ Emerson esittää, että ihmisen henkilökohtaisimmat totuudet ovat samalla universaaleimpia, että ajattelijan ”sisin” on samalla ”uloin”. Esseen ehkä tunnetuimmassa kohdassa ajatus kirkastuu:

”Ihmisen tulisi oppia tunnistamaan ja tarkkaamaan sitä valonsädettä, joka sähköy hänen mielensä läpi, enemmän kuin väkettä runoilijoiden ja viisaiden taivaalta. Mutta hän jättää huomiotta ajatuksensa, koska se on hänen. Jokaisesta nerouden luomuksesta tunnistamme omat torjutut ajatuksemme: ne tulevat meille takaisin tietyn vieraan ylevyyden verhoamina.”²⁴

Emerson kuvaa ja kuuluttaa oivalluksilta omakohtaisuutta, jotta tunnistaisimme toisen tekstistä, ”nerouden luomuksesta”, omat torjutut ajatuksemme. Ideaalina on alkuperäisyys, joka voidaan nyt ymmärtää suhteeksi itsen ja toisen välillä: alkuperäisyys tai omakohtaisuus ei ole vain oman luomista irrallaan toisten artikulaatioista, vaan se edellyttää myös toisen kokemista omaksi. Raja oman ja toisen välillä hälvenee. Voin kuunnella toisen sanoja mutta kuulla niissä oman ajatukseni. Toisen sanat ovat kuitenkin hänen, hän on ne itse muotoillut, minä tuskin puhuisin juuri samoin sanoin. Kyse on kahden ihmisen suhteesta. Näen oman ajatukseni toisessa, toisessa muodossa, itseni toisessa.

Mitä on Emersonin itsenäisyys (*self-reliance*)?²⁵ Kohdistettuna siihen itseensä itsenäisyyden ajatus osoittautuu radikaaliksi. Entä jos *itse tuo miete oman ajatuksen tunnistamisesta toisen tekstistä* on minun ajatukseni? Ajatus tukee itseään kääntymällä itseään vastaan: teksti toteaa meidän joskus löytävän toiselta omat ajatuksemme – tunnistan *tämän* ajatuksen omakseni. Muuta Emerson ei sano. Hänen kuvaamansa suhde toisen tekstiin on minun suhteeni hänen tekstiinsä, ja niinpä jos tiesin jo tämän, voin samalla lukea häntä ja jättää hänet. *Self-Reliance*ssa Emersonin ajattelun ”menetelmä” kohdistuu itseensä ja näin ylittää, tuhoaa itsensä. Tätä on Emersonin kirjoituksen refleksiivisyys, ja tämä refleksiivisyys, heijastuneena lukijaan, saa ymmärtämään toista itsestä lähtien. Lukijan oma ajatus tulee *takaisin* hänelle. Tämä on itseluottamusta, itsen luottamista itsen, kaksinkertaisesti.²⁶

Stanley Cavell on tulkinnut Emersonin filosofiaa nk. *emersonilaisena moraalisenä perfektionismina*, jolla hän

”Ihmiset surkuttelevat ja säälivät itseään, mutta ei heidän ole puoliksikaan niin paha olla kuin he sanovat. On mielialoja, joissa kosiskelemme kärsimystä siinä toivossa, että täältä vihdoinkin löydämme todellisuuden, totuuden teräviä piikkejä ja reunoja.”

tarkoittaa erityislaatuista itsensä ylittämisen ja itsekasvatuksen jatkuvaa projektia. Monisäikeisestä käsitteestä on vaikeaa ellei mahdotonta esittää lyhyttä tiivistelmää. Yleisen luonnehdinnan mukaan Cavellin perfektionismi on tulkinta – nimenomaan ei teoria vaan avoin luonnostelma – emersonilaisesta itsenäisyydestä eli ihmisen suhteesta itsen, toisin sanoen siitä, miten yksilö voi arjessa toisten, ystävien tai kulttuurihistoriallisten teosten avustuksella pyrkiä jatkuvasti uutta ja korkeampaa minää kohti, parempaan ja totuudenmukaisempaan elämään.²⁷

Objektien katoavaisuus ja liukkaus

Kolme vuotta myöhemmin kokoelmassa *Essays: Second Series* ilmestyneellä esseellä *Experience* (1844) on erityinen asema Emerson-kirjallisuudessa. Monen lukijan mielestä *Experience* on Emersonin suurin esse, joka tarjoaa avaimen myöhemmän kauden filosofian tulkitsemiseen. Sointiväriiltään esse on kaihomielinen tutkielma inhimillisestä kokemuksesta kaikessa monimuotoisuudessaan, ihmisen kohtaamisesta todellisuuden kanssa ja todellisuuden karkaamisesta silmiemme edestä. Mikään muu Emersonin esse ei ala kysymyksellä. ”Mistä me löydämme itsemme?”²⁸ Esse kuvaa unenomaista olemassaoloamme maailmassa, jossa häilyvyys ja epävarmuus läpäisevät elämäämme. ”Kuin haamut liitelemme luonnon läpi, emmekä tiedä paikkaamme enää.”²⁹ Kolmatta kappaletta on kommentoitu Emerson-kirjallisuudessa enemmän kuin mitään muuta:

”Ihmiset surkuttelevat ja säälivät itseään, mutta ei heidän ole puoliksikaan niin paha olla kuin he sanovat. On mielialoja, joissa kosiskelemme kärsimystä siinä toivossa, että täältä vihdoinkin löydämme todellisuuden, totuuden teräviä piikkejä ja reunoja. Mutta se osoittautuu silmänlumeeksi ja väärennökseksi. Ainoa asia, mitä suru on opettanut minulle, on tietää, kuinka onttoa se on. Sekin, kuten kaikki muukin, leikittelee asioiden pinnalla eikä koskaan johdata minua todellisuuteen... Poikani kuoltua, yli kaksi vuotta sitten, minä näytän menettäneeni kauniin maan – en muuta. En saa sitä lähemmäs itseäni... Minä suren, että suru ei voi opettaa minulle mitään eikä viedä minua yhtäkään askelta lähemmäs todellista luontoa.”³⁰

Mistä me löydämme itsemme? Henkilökohtaisuudessaan Emersonin ehkä vavahduttavinta katkelmaa – poika Waldo oli todellakin kuollut kaksi vuotta aikaisemmin – on vaikea tulkita lankeamatta liioiteltuun biografi-sointiin tai näennäissyvälliseen pateettisuuteen. Emerson kirjoittaa todellisuuden tuntemisen mahdollisuudesta, ihmisen toivosta päästä siihen käsiksi, ja kuvitelmaista, että suru tai kärsimys toisi meidät todellisuutta lähemmäs. Esseessä suru nähdään *erityiseksi* mahdollisuudeksi päästä käsiksi totuuteen: ”täältä, vihdoinkin, tulemme löytämään todellisuuden, totuuden teräviä piikkejä ja reunoja”. Mutta kokemus opettaa, että kärsimys ei tuo meitä lähemmäs todellisuutta. Emerson sanoo surun opettaneen hänelle, kuinka *kaikki* inhimilliset tunteet

tai mielialat leikittelevät vain asioiden pinnalla eivätkä koskaan johdata ihmistä todellisuuteen. Todellisuutta ei voi tuntea: *ei mikään*, kun ei kerran surukaan, voi saattaa ihmistä kosketukseen maailman kanssa.

Seuraavassa kappaleessa Emerson avaa näkemystään yleisemmin ja kiteyttää tarkoituksellisen koukeroisesti *Experiencen* opetuksen: ”tämä kaikkien objektien katoavaisuus ja liukkaus, joka saa ne karkaamaan sormiemme välistä juuri silloin, kun tarraudumme niihin tiukimmin.”³¹ Tämä nimetään ”olemismme kurjimmaksi osaksi” (sanaleikki: *the most unhandsome part of our condition*).³² Todellisuus tavoitetaan siis kaikkein villainaisimmin silloin, kun siihen pontevimmin yritetään tarrautua. Tarrautumisen sijaan Emerson opastaa ajattelussaan meitä ottamaan todellisuuden vastaan, antamaan asioiden olla. ”Kaikki tietämäni on vain jonkin vastaanottamista: minä olen tätä ja minulla on tuota, mutta koskaan en hanki mitään, ja jos olen jo luullutkin hankineeni, olen tajunnut sen kuvitelmaksi.”³³ Myöhemmässä esseessä *Works and Days* (1870) Emerson kirjoittaa: ”Linnunlaulukin on kuultava koettamatta kääntää sitä substantiiveiksi ja verbeiksi. Emmekö voisi olla hieman kohtuullisempia ja nöyrempiä? Emmekö voisi antaa aamun olla?”³⁴

Tehdä jotakin tietämättä

Mikä on *Experiencen* paikka Emersonin kokonaisajattelussa? Kuinka esseen ajatukset surusta ja todellisuudesta suhtautuvat alkuperäisyyteen sekä tähän nivoutuvaan itsenäisyyspyrkimykseen? Avautuu kaksi tulkintalinjaa. Voimme tulkita Emersonin ajattelun muuttuvan karkeasti vuosien 1841 ja 1844 välillä, jolloin toisen esseekoelman *Experience* edustaa varhaistuotannosta irrottautuvaa skeptisyyttä todellisuuden tuntemisen ja inhimillisten mahdollisuuksien suhteen. Tai voimme ymmärtää skeptisen vireen läpäisevän Emersonin koko ajattelua, jolloin myöhäiskauden essee ovat sovitettavissa yhteen aikaisempien näkemysten kanssa.³⁵

Nähdäkseni Emersonin ajatteluun liitettävä skeptisyys ei ole vain hänen myöhäiskautensa oikku, vaan skeptinen asennoituminen todellisuuteen ja filosofiaan motivoi myöhäisiä ja varhaisia teoksia. Esikoisteoksissaan Emerson ei kirjoita suoranaisen skeptiseen sävyyn, mutta kuitenkin niitä läpäisee tietoisuus elämän rajallisuudesta ja äärellisyydestä. Kysymys todellisuudesta ja todellisuuden tuntemisen vaikeudesta kuljettaa ajatusta jo *Naturessa*: teos alkaa mollisävyisellä kuvauksella ajastamme ja vieraantuneisuudestamme luonnosta. Niinpä Emerson asettaa alkuperäisyysajatuksen ihmisen *pyrkimykseksi*.

Alkuperäisyys tai omakohtaisuus ei ole eikä koskaan voisiakaan olla lopullinen päätepiste tai päämäärä – emme voi tehdä sovintoa itsemme kanssa lopullisesti vaan ainoastaan joka hetki uudestaan ja uudestaan, elämällä. Skeptisyys kietoutuu Emersonin itsenäisyyteen. En voi tietää tai ennalta nähdä tulevaa itseäni, ja juuri siksi minun on siihen luotettava, jotta toinen siivittäisi minut yli vanhan itseni. Tämä on itseluottamuksen ydin ja ongelma. Skep-

tisimin vallitessa on luotettava itseen toisessa, vaikka itseä ei voi ennalta tuntea, *sillä* itseä ei voi ennalta tuntea. Muutoksen edessä epävarmuus on väistämätöntä.

Emersonin ajattelussa skeptisyys on irrottamaton osa elämää. Epävarmuutta ja tietämättömyyttä ei voi kitkeä elämästä, eikä niitä siksi edes pitäisi pyrkiä kieltämään. Emerson toteaa lakonisesti esseessä *Experience*: ”Olen hyvin tyytyväinen tietämiseen, jos vain voisin tietää.”³⁶ ”Elämä itse on kupla ja skeptisismi ja uni unessa.”³⁷ Emerson esittää, että koska jokaiselle elämänvalinnalle ja toiminnalle löytyy vastaväitteitä, ei meillä ole muuta vaihtoehtoa kuin *olla niitä huomioimatta*, suhtautua skeptisiin vasta-argumentteihin lopulta ”välinpitämättömästi”. ”Käytännöllinen viisaus päätelee vastaväitteiden kaikkiallisuudesta välinpitämättömyyden.”³⁸ Emersonin kuuluttama ”uusi filosofia” on pitävä sisällään skeptismin, sillä skeptisismi ei ole ”mielivaltaista” tai ”epälainomaista” vaan perustava inhimillinen rajoitus.³⁹ Toisen Emersonin tärkeän skeptisen tekstin, teoksen *Representative Men* esseen *Montaigne; Or, The Skeptic*, sanoin: ”Tämä siis on skeptikon oikea lähtökohta – tämä harkitsevuus ja pidättyväisyys; ei suinkaan epäusko, ei yleinen kieltäminen eikä yleinen epäileminen – oman epäilyksensäkin epäileminen.”⁴⁰

Tietämättömyys ei ole Emersonille lopulta rajoitus vaan elämän ideaali, toive unohtuksesta, joka saa elämän näyttäytymään:

”Ehtymättömällä innolla me haluaisimme yli kaiken unohtaa itsemme – hätkähtää irti soveliaisuudesta ja kadottaa iankaikkinen muistimme, tehdä jotakin tietämättä miten tai miksi, lyhyesti, piirtää uuden ympyrän.”⁴¹

Siteettömyys

Emersonin filosofia muodostaa rikasjuonteisen toisiinsa monin tavoin kietoutuvien ja toisistaan erottuvien ajatusten vyyhdin. Sen tulkitseminen keskeisten käsitteiden kuten alkuperäisyys, itsenäisyys ja skeptisismi avulla on mahdollista, mutta sanottu ei ole koskaan lopullinen totuus. Mihin Emerson sijoittuu filosofian kentässä?

On aina mahdollista lukea Emerson filosofiksi osoittamalla hänen yhteytensä lukuisiin varhaisempiin ja myöhempisiin ajattelijoihin – Platoniin, Kantiin, Montaigneen, Nietzscheen, Jamesiin, Deweyyn, jopa Wittgensteiniin ja Heideggeriin.⁴² Mutta tässä sivuutetaan Emersonin ajattelun omalaatuisuus. Juuri täydellisen ennakkoluulottomassa eklektisyydessään ja tinkimättömässä pyrkimyksessään jokaisen ajatuksen omakohtaiseen elävöittämiseen Emerson poikkeaa kaikista mainituista filosofeista. Hänen filosofiansa opastaa meitä ajattelemaan suhdettamme toisiin tavalla, jossa toisten ja lopulta Emersoninkin ajattelu käy tarpeettomaksi. Emersonilaisen siteettömyyteen on sisäänrakennettu mahdollisuus ja välttämättömyys sen itsensä ylittämiseen.

Avoimuutensa johdosta Emersonin filosofiaa ei pitäisi kiinnittää mihinkään yhteen oppiin tai edes oppisuun-

taukseen. Sikäli kuin Emerson käsittelee oman ja toisen välistä dynamiikkaa, hän on kulttuurin filosofi. Emersonilainen kulttuurin filosofia on jatkuvassa dialogissa toisten näkemysten ja ennen kaikkea lukijansa kanssa.

Viitteet

1. Nietzsche 1988, 588.
2. Nietzsche 1988, 602.
3. Emersonin ja Nietzschen yhteyksistä ks. Baumgarten 1956; Stack 1992; Conant 1997; Lopez 1997. Lisäksi ks. Cavell 1990, 2003, 2004.
4. Dewey 1985, 185.
5. Dewey 1985, 191.
6. James 1982, 115.
7. Emersonin yhteydestä pragmatismiin ks. Baumgarten 1938; McDermott 1980; Carpenter 1988; West 1989; Goodman 1990; Anderson 1993; Saito 2004; Kovalainen 2007.
8. Filosofisesti merkittävimmät – kaikkeen tutkimusmäärään nähden valitettavan vähäiset – Emersonia käsittelevät tekstit ovat nhdäkseni John McDermottin artikkeli *Spires of Influence: The Importance of Emerson for Classical American Philosophy* (1980); Cornel Westin kirja *The American Evasion of Philosophy: A Genealogy of Pragmatism* (1989); George Stackin *Nietzsche and Emerson: An Elective Affinity* (1992); Douglas B. Andersonin artikkeli *American Loss in Cavell's Emerson* (1993) George Katebin *Emerson and Self-Reliance* (1995); James Conantin *Emerson as Educator* (1997); Michael Lopezin *Emerson and Nietzsche: An Introduction* (1997); Naoko Saiton *The Gleam of Light: Moral Perfectionism and Education in Dewey and Emerson* (2004); sekä John T. Lysakerin *Emerson and the Task of Self-Culture* (2007/2008, ilmestyy).
Erityismaininnan ansaitsevat Stanley Cavellin kirjoitukset vuosilta 1979–2004 (ks. lähdeluettelo) sekä Russell B. Goodmanin artikkelit vuosilta 1990–2005. Muista merkittävistä Emerson-tutkimuksista mainittakoon Matthiessenin *American Renaissance: Art and Expression in the Age of Emerson and Whitman* (1941); Whicherin *Freedom and Fate: An Inner Life of Ralph Waldo Emerson* (1953); Bishopin *Emerson on the Soul* (1964); Harold Bloomin esseet vuosilta 1971–1984; Packerin *Emerson's Fall* (1982); Poirierin *Poetry and Pragmatism* (1992); sekä Buellin *Emerson* (2003). Oma teokseni *Emerson ja filosofia – Ralph Waldo Emersonin filosofian ääriäviä* (2007) on ensimmäinen suomenkielinen esitys Emersonin filosofiasta.
9. Brownson 1983, 74.
10. Arnold 1902, 178; Bloom 1984, 19.
11. Arnold 1902, 179.
12. Minän ja toisten välisen suhteen tutkimuksena Emersonin filosofia ennakoï ranskalaista 1900-luvun filosofiaa Kojëvesta Levinasiin ja Derridaan. Tähän yhteyteen ei ole filosofisessa Emerson-tutkimuksessa kiinnitetty huomiota; vrt. Korhonen 2006.
13. Teos *Natural History of Intellect* on Jamesin ja Emersonin välisten yhteyksien tutkimuksessa yleensä jäänyt huomiotta; vrt. Kovalainen 2007, 114–120, Emerson CW 12, 3–64.
14. Kattava Emersonin julkaistujen tekstien luettelo löytyy teoksesta *The Cambridge Companion to Ralph Waldo Emerson*; 1999, 267. Paras elämäkerta on Robert D. Richardsonin *Emerson: The Mind on Fire* (1995).
15. Emerson CW 1, 7. Tässä esseessä en lainaa *Naturesta* julkaistua suomennosta (2002) enkä yleensä käännöksiä, vaikka tukeudunkin niihin joskus. Sinänsä merkittävää ja ansioitunutta *Luonto-käännösjulkaisua* olen arvioinut muualla; ks. Kovalainen 2003.
16. Taustavaikuttajien listaa voi helposti jatkaa: esisokraatikot, Aristoteles, Plutarkhos, Raamattu, Augustinus, Cambridgen platonistit (mm. Ralph Cudworth), Locke, Berkeley, historiallis-kriittinen raamatuntutkimus (mm. Schleiermacher), Carlyle, Madame de Staël jne. Erityisesti on mainittava amerikkalaiset lähteet kuten usein ensimmäiseksi amerikkalaisfilosofiksi tituleerattava Jonathan Edwards sekä 1800-luvulla vaikuttaneet uskonnolliset suuntaukset kuten unitarismi ja kveekarismi. Emerson ammensi lisäksi lukuisia klassisilta kirjailijoilta ja runoilijoilta sekä luonnontieteistä (mm. Newtonin fysiikasta, anatomiaa, geologiaa ja kasvitie-

teestä). Kuitenkin vaikutuslähteiden listaaminen jää aina puutteelliseksi. Vrt. Goodman 2002.

17. Emerson CW 1, 43.
18. Emerson CW 2, 39.
19. Emerson CW 1, 84.
20. Holmes 1885, 115.
21. Emerson CW 1, 65.
22. Emerson CW 2, 27.
23. Emerson CW 2, 27.
24. Emerson CW 2, 27.
25. Usein on paikallaan suomentaa käsite *self-reliance itseluottamuksen* sijaan *itsenäisyydeksi* (vrt. Yrjö Karilaan ja J. A. Hollon esseesuo-mennokset vuosilta 1919 ja 1958). *Self-reliance* ei ole kysymyksessä ainoastaan itseluottamus vaan viimekätisesti myös *riippumattomuus* ulkoisista vaikuttimista – lopulta kaikesta muusta paitsi itsestämme.
26. Emersonilaisen itsenäisyyden eksplikaatioyrityksistä ks. Kovalainen 2007, 72–80. Ks. myös Cavell 1990 ja Goodman 2002.
27. Moraalinen perfektionismi on viimeaikaisessa moraalifilosofiassa vähemmälle huomioon jäänyt eettinen teoria, jolla on keskeinen asema filosofian historiassa. Teorian johtomotiivi on standardimääritelmän mukaan ihmiselämän laadun maksimointi, ihmisen velvollisuudet itseään kohtaan. Perfektionismi on nähty kaiken eitiikan perustaksi; ks. Hurka 1993. Cavellin emersonilainen perfektionismi eroaa ratkaisevasti standardimääritelmästä, sillä emersonilainen perfektionismi ei ole teoria eikä varsinkaan *teleologinen* sellainen; ks. Cavell 1990. Perfektionismitulkinna rakentuu Emersonin esseen *History* varaan, jossa puhutaan ”modernista esseististä”, joka ”kuvailee jokaiselle lukijalle tämän omaa ihannetta.. hänen omaa saavuttamatonta mutta saavutettavissa olevaa itseään”; Emerson CW 2, 5. Cavell tulkitsee modernin esseistin esseekokoelmien kirjoittajaksi, eli toisin sanoen *Emerson* auttaa lukijaa löytämään oman saavuttamattoman mutta saavutettavissa olevan itsensä.
Koska Cavell ymmärtää emersonilaisen perfektionismin paitsi Emerson-tulkinnakseen myös yleiseksi rakenteeksi, perfektionistisia ajatuskulkua on löydettävissä mitä erilaisimmista teoksista, esimerkiksi Heideggerin *Olemisesta ja ajasta*, Wittgensteinin *Filosofisista tutkimuksista*, Ibsenin *Nukkekodista* sekä Freudin *Unien tulkinnasta*. Ks. Cavell 1990; 2004; yksityiskohtaisesta emersonilaisen perfektionismin tulkinnasta ks. Kovalainen 2007, luku II.
28. Emerson CW 3, 27.
29. Emerson CW 3, 27.
30. Emerson CW 3, 29.
31. Emerson CW 3, 29.
32. Emerson CW 3, 29.
33. Emerson CW 3, 48.
34. Emerson CW 7, 180. Emersonin filosofia ennakoï heideggerilaista fenomenologiaa, jonka johtojatukseksi on ”saattaa nähtäväksi itsestään lähtien se, mikä näyttäytyy, siten kuin se itse itsestään lähtien näyttää”; Heidegger 2000, 34; käännöstä mukailtu. Emersonin muotoilemana samansukuinen fenomenologinen pyrkimys löytyy esimerkiksi esseestä *Spiritual Laws*: ”Vielä meidän on opittava, ettei sanoin lausuttu asia ole siten todennettu. Asian täytyy todentaa itsensä, tai mitkään logiikan tai vannomisen muodot eivät todista sen puolesta” Emerson CW 2, 88–89. Emersonilaisessa proto-fenomenologiassa kaikkia ilmiöitä tutkitaan niistä itsestään lähtien – eikä koskaan pidetä filosofiassa ensisijaisina sanoja tai argumentteja vaan aina todellisuutta sellaisena kuin sen voi alkuperäisimmillään kokea.
35. Tuotannon jakaminen kahteen vaiheeseen juontaa juurensa Stephen E. Whicherin vaikutusvaltaiseen teokseen *Freedom and Fate: An Inner Life on Ralph Waldo Emerson* (1953). Kirjassa *Emersonin* tuotantoa ja ”sisäistä elämää” tulkitaan jakautuneena kahteen vaiheeseen, optimistisempaan varhaiskauteen 1830–1841 sekä skeptisempään ja traagisempaan myöhäiskauteen 1841–1882. Tähän kietoutuu Emerson-tulkkeja paljon vaivannut kysymys nk. pahuuden ongelmasta: onko Emersonin filosofiaan tietoinen ”pahuudesta”, elämän traagisista ulottuvuuksista? Mikäli varhaiset teokset nähdään iloisen julistukselliseksi, jää ainoaksi vaihtoehdoksi filosofin pelastamiseksi erottaa myöhäiset teokset näistä. Oman näkemykseni mukaan koko polemiikki – kysymys ylipäättään pahuuden ongelmasta sekä tästä juontuva tuotannon jakaminen kahteen

- vaiheeseen – perustuu Emersonin ajatteluvireen, hänen ”iloisien tieteensä”, vääriinymääräykselle.
36. Emerson CW 3, 48.
 37. Emerson CW 3, 38.
 38. Emerson CW 3, 35.
 39. Emerson CW 3, 43.
 40. Emerson CW 4, 90. Emerson on skeptikko antiikin tradition pyrrhonistisessa hengessä: ratkeamattomien kysymysten kohdalla *pidättäytyään ottamasta kantaa*; ks. Korhonen 2006, 143–172.
 41. Emerson CW 2, 190.
 42. Cavell rinnastaa Emersonin usein Wittgensteiniin ja Heideggeriin, mikä onkin osittain perusteltua; ks. Cavell 1990. Kuitenkin eurooppalaisen ajattelun painottaminen ja vastaava pragmatistien laiminlyöminen luettaessa Emersonia filosofiksi on hyvin ongelmallista; ks. Anderson 1993.

Kirjallisuus: Emersonin kirjoitukset

- The Collected Works of Ralph Waldo Emerson*. 6 vols to date. Toim. Robert E. Spiller et al. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, MA, 1971–.
- CW 1 *Nature, Addresses, and Lectures*. 1971. *Nature* (1836), 7–45.
– *Luonto*, suom. Antti Immonen. Eurooppalaisen filosofian seura, Tampere, 2002.
- CW 2 *Essays: First Series* (1841). 1979.
– *Esseitä* (luku I), suom. J. A. Hollo. WSOY, Porvoo, 1958, 9–225.
- CW 3 *Essays: Second Series* (1844). 1983.
– *Esseitä* (luku II), suom. J. A. Hollo. WSOY, Porvoo, 1958, 226–395.
- CW 4 *Representative Men: Seven Lectures* (1850). 1987.
– *Ihmiskunnan edustajia*, suom. Volter Kilpi. Otava, Helsinki, 1909.
– *Suuria miehiä*, suom. J. A. Hollo. WSOY, Porvoo, 1964.
- CW 6 *The Conduct of Life* (1860). 2003.
The Complete Works of Ralph Waldo Emerson. Centenary Edition. 12 vols. Toim. Edward Waldo Emerson. Houghton Mifflin, Boston – New York, 1903–1904.
- CW 7 *Society and Solitude* (1870). 1904.
- CW 12 *Natural History of Intellect and Other Papers*. 1904.
Natural History of Intellect (1893), 1–110.

Muu kirjallisuus

- Anderson, Douglas R., American Loss in Cavell's Emerson, *Transactions of the Charles S. Peirce Society*, 29(1), Winter 1993, 69–89.
- Arnold, Matthew, *Discourses in America* (1885). The Macmillan Company, New York, 1902.
- Baumgarten, Eduard, *Der Pragmatismus: R. W. Emerson, W. James, J. Dewey*. Vittorio Klostermann, Frankfurt, 1938.
- Baumgarten, Eduard, Mitteilungen und Bemerkungen über den Einfluß Emersons auf Nietzsche. Teoksessa Walter Fischer (toim.) *Jahrbuch für Amerikastudien*, Vol. 1, Heidelberg, 1956, 93–152.
- Bloom, Harold, Mr. America, *The New York Review of Books*, November 22, 1984.
- Brownson, Orestes Augustus, Emerson's Essays (1841). Teoksessa Robert E. Burkholder, Joel Myerson (toim.) *Critical Essays on Ralph Waldo Emerson*, G. K. Hall & Co., Boston, 1983, 73–84.
- The Cambridge Companion to Ralph Waldo Emerson*. Toim. Joel Porte, Sandra Morris. Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- Carpenter, Frederic Ives, William James and Emerson (1939). Teoksessa Edwin H. Cady & Louis J. Budd (toim.) *On Emerson. The Best from "American Literature"* (series), Durham – London, 1988, 43–61.
- Cavell, Stanley, Thinking of Emerson (1979). Teoksessa *The Senses of Walden. An Expanded Edition*. University of Chicago Press, Chicago – London, 1992, 121–138.
- Cavell, Stanley, An Emerson Mood (1980). Teoksessa *The Senses of Walden. An Expanded Edition*. University of Chicago Press, Chicago – London, 1992, 139–160.
- Cavell, Stanley, The Philosopher in American Life (Toward Thoreau and Emerson) (1983). Teoksessa *In Quest of the Ordinary: Lines of Skepticism and Romanticism*. University of Chicago Press, Chicago – London, 1988, 3–26.

- Cavell, Stanley, *This New Yet Unapproachable America: Lectures after Emerson after Wittgenstein* (The 1987 Frederick Ives Carpenter Lectures). Living Batch Press, Albuquerque, 1989.
- Cavell, Stanley, *Conditions Handsome and Unhandsome: The Constitution of Emersonian Perfectionism* (The Carus Lectures 1988). University of Chicago Press, Chicago – London, 1990.
- Cavell, Stanley, What's the Use of Calling Emerson a Pragmatist? Teoksessa Morris Dickstein (toim.) *The Revival of Pragmatism*. Duke University Press, Durham, 1998, 72–80.
- Cavell, Stanley, *Emerson's Transcendental Etudes*. Stanford University Press, Stanford, 2003.
- Cavell, Stanley, *Cities of Words: Pedagogical Letters on a Register of the Moral Life*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge – London, 2004.
- Conant, James, Emerson as Educator (1997). Teoksessa Michael Lopez (toim.) *ESQ: A Journal of the American Renaissance: Emerson / Nietzsche* [special issue], 43(1–4), 1998, 181–206.
- Dewey, John, Emerson—The Philosopher of Democracy (1903). Teoksessa *Essays on the New Empiricism, 1903–1906*. Southern Illinois University Press, Carbondale – Edwardsville 1985, 184–192.
- Goodman, Russell B., *American Philosophy and the Romantic Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge – New York – Melbourne, 1990.
- Goodman, Russell B., Ralph Waldo Emerson. Teoksessa Edward N. Zalta (toim.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2002 Edition)*, URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2002/entries/emerson/>>.
- Heidegger, Martin, *Oleminen ja aika (Sein und Zeit, 1927)*. Suom. Reijo Kupiainen. Vastapaino, Tampere, 2000.
- Holmes, Oliver Wendell, *Ralph Waldo Emerson*. Houghton, Mifflin and Company, Boston, 1885.
- Hurka, Thomas, *Perfectionism*. Oxford University Press, New York – Oxford, 1993.
- James William: Emerson (*The Centenary Address, 1903*). Teoksessa *Essays in Religion and Morality*. Harvard University Press, Cambridge – London, 1982, 109–115.
- Kovalainen, Heikki A., Totuuden riippuvuus kävelemisestä järven ympäri, *niin & näin*, 4, 2003, 124–127.
- Kovalainen, Heikki A., *Emerson ja filosofia – Ralph Waldo Emersonin filosofian ääriäviivoja*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki, 2007.
- Korhonen, Kuisma, *Textual Friendship: The Essay as Impossible Encounter from Plato and Montaigne to Levinas and Derrida*. Humanity Books, Amherst, 2006.
- Lopez, Michael, Emerson and Nietzsche: An Introduction (1997). Teoksessa Michael Lopez (toim.) *ESQ: A Journal of the American Renaissance: Emerson / Nietzsche* [special issue], 43(1–4), 1998, 1–35.
- Nietzsche, Friedrich, *Nachgelassene Fragmente 1880–1882. Kritische Studienausgabe in 15 Bänden. Neuauflage 1999. Band 9*. Toim. Giorgio Colli, Mazzino Montinari, Walter de Gruyter. Berlin – New York, 1988.
- Saito, Naoko, *The Gleam of Light: Moral Perfectionism and Education in Dewey and Emerson*. Fordham University Press, New York, 2004.
- Stack, George, *Nietzsche and Emerson: An Elective Affinity*. Ohio University Press, Athens, 1992.
- West, Cornel, *The American Evasion of Philosophy: A Genealogy of Pragmatism*. The University of Wisconsin Press, Madison, 1989.
- Whicher, Stephen E., *Freedom and Fate: An Inner Life of Ralph Waldo Emerson*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1953.